

ביאורים

הרמב"ם מבסס את הרחקת ההגשמה מהבורא, קודם כל בעזרת הפילוסופיה וההיגיון האנושי, ורק אחר כך על ידי הוכחות מהתנ"ך. מדוע? כי בתנ"ך עצמו ישנן סתירות. לפעמים ה' מתואר כנבדל, שאין לו צלם ולא תמונה, ולפעמים הוא מתואר כיצור בעל איברים ותכונות אנושיות. כדי לפתור את הסתירה הזו, צריך לומר שחלק מהתיאורים הם מדויקים, וחלק הם לא כפשוטם, אלא משל. כדי להכריע ביניהם, עלינו להשתמש בשכל. השכל האנושי מוביל למסקנה שה' נבדל, והתיאורים המתאימים הם הנכונים. זה מוביל אותנו למסקנה, שכל התיאורים שמייחסים לה' גשמיות הם משל בלבד, ואסור להבינם כפשוטם.

מדוע התורה השתמשה במשל? להמון נדמה שרק המציאות הגשמית היא ממשית, ואילו המציאות הרוחנית היא רק דמיון, היות והיא מופשטת. הוא חושב שאם אפשר לראות ולמשש משהו סימן שהוא קיים, אבל עניינים מופשטים קיימים רק בשכל ולא באמת. אם התורה הייתה מדברת על ה' במונחים רוחניים, לא היה ברור לכולם שמציאות ה' היא עובדה מוצקה. כדי שכל בני האדם ידעו את ה', התורה נאלצת לדבר אליהם בשפה שהם מבינים, ולתאר את ה' כמו יצור אנושי. אבל חובה עלינו להבין, שמאחורי התיאורים האלו מסתתר נמשל, ולכל 'איבר' ואפילו 'לרגש' של ה' כביכול, ישנה משמעות פנימית ועמוקה.

לא רק שהתורה משתמשת בתיאורים גשמיים, אלא ה' בעצמו מתגלה לנביאים כמו בן אדם. במראה הנבואה, כמו בחלום, הנביאים רואים תמונות וציורים, וכך הם רואים דמות שכביכול מייצגת את ה' בנבואה. אולם הנביאים מתארים אותה דמות באופנים שונים, ונראה שכל אחד ראה משהו אחר. כיוון שאנו כבר יודעים שה' אחד, אי אפשר לומר שכל נביא קיבל נבואה מ'גורם רוחני' אחר. מוכרחים לומר שה' עצמו הוא לא אף אחד מאותם דמויות וציורים שראו הנביאים, אלא מופשט לחלוטין. הדמויות השונות הללו הן רק האמצעי שבעזרתו ה' מגלה את הנוכחות שלו בעולם - לנביאים. בשוני בין המקורות השונים, משתמש הרמב"ם כראיה לכך שתיאוריו הגשמיים של ה' בדברי התורה והנביאים הם משל בלבד.

הרחבות

• שימוש במושגי הגשמה כלפי ה'

וְדַבְּרָה תוֹרָה פְּלִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, וְהִכַּל כְּנֻיִין הֵן... וְהִכַּל מִשְׁל. בדומה לרמב"ם, כתב גם רבנו סעדיה גאון (רס"ג): "וכל מה שאנו אומרים, אנו מקהלות המאמינים מתאריי דברים הדומים להגשמה, הרי הוא דרך משל וקירוב להבנה, ולא כפי הגשמת הבטוי שאנו אומרים בדומה לו בבני אדם" [אמונות ודעות ב, ח]. הרמב"ם מוסיף שהצורך בהגשמה אינו רק כדי שהדברים יובנו טוב יותר, אלא שולאל שימוש בהגשמה לא היינו מבינים כלל. הסיבה לכך היא שהתפיסה הפשוטה של רוב בני האדם מבוססת על מושגים גשמיים: "שכן אין ההמון משיג ברגע הראשון מציאות זולת מציאות של גוף דווקא. לדעתם, מה שאינו גוף, או מצוי בתוך גוף, אינו נמצא" [מורה נבוכים א, כו].

הוכחה לכך שמושגי ההגשמה נאמרו על דרך משל, מביא רס"ג מכך שיש פסוקים המשתמשים בביטויים אנושיים כלפי הדומם כגון: "ותפתח הארץ את פיה" [במדבר טז, לב]. אם-כן, כמו שכלפי הדומם משתמשים בהאנשה על דרך דימוי ומשל, כך גם כלפי הקב"ה.

אחרי שהבנו שביטויי ההגשמה הם רק משל, יש להבין את משמעות הדימויים האלו: הרמב"ם מבאר, שאיברים כמו עין, פה, אוזן ויד, ותכונות הראייה והשמיעה יוחסו לקב"ה כדי לומר שהוא יודע מה מתרחש בעולם ופועל בו כרצונו" [מורה נבוכים א, מז].

לדוגמא: יד - מסמלת יכולת ופעולה. אם-כן, משמעות הפסוק "היד ה' תקצר" [במדבר יא, כג] היא וכי אין ביכולת ה' לפעול? [ע"פ אמונות ודעות ב, י]. עין - ייחוס העין לקב"ה - כוונתו השגחה. אם-כן משמעות הפסוק "ארץ אשר... תמיד עיני ה' אלהיך בה" [דברים יא, יב] היא שה' משגיח על ארץ ישראל [מורה נבוכים א, מד].

לעילוי נשמת דוד בן גורר ורחמים טוטיאן ז"ל
נלב"ע למחרת יום הכיפורים - י"א תשרי תשע"ה

ח הרי מִפְרֶשׂ בַּתּוֹרָה וּבִנְבִיאָה שְׁאִין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא גוֹף וּגְוִיָּה, שְׁנֹאֲמַר: "כִּי יִי הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׂמִים מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת" (שם ד, לט), וְהַגּוֹף לֹא יִהְיֶה בְּשֵׁי מְקוֹמוֹת. וְנֹאֲמַר: "כִּי לֹא רְאִיתָם כָּל תְּמוּנָה" (דברים ד, טו); וְנֹאֲמַר: "וְאֵל מִי תִדְמִינִי וְאֲשׁוּהוֹ" (ישעיה מ, ב), וְאֵלֹהֵי הָיָה גוֹף - הִיָּה דוֹמָה לְשֹׁאֵר גּוֹפִים.

ט, אִם כֵּן, מַה הוּא זֶה שְׁנֹאֲמַר בַּתּוֹרָה: "וְתַחַת רַגְלֵי" (שמות כד, י), "כְּתָבִים בְּאֲצָבַע אֱלֹהִים" (שם לא, יח; דברים ט, י); "יָד יִי" (שמות ט, ג; במדבר יא, כג; דברים ב, טו), "עֵינֵי יִי" (דברים יא, יב), "אֲזִנֵי יִי" (במדבר יא, א; יא, יח), וְכִי־צֵא בְּדַבְרֵים הַלְלוּ? הַכֹּל לְפִי דַעְתָּן שֶׁלִּבְנֵי אָדָם הוּא, שְׁאִין מִכִּירִין אֶלָּא הַגּוֹפּוֹת, וְדַבְּרָה תוֹרָה פְּלִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, וְהַכֹּל כְּנֻיִין הֵן, כְּמוֹ שְׁנֹאֲמַר: "אִם שְׁנוֹתַי בְּרַק חֲרָבִי" (דברים לב, מא). וְכִי חֲרָב יֵשׁ לוֹ, וּבְחֲרָב הוּא הוֹרֵג? אֶלָּא מִשְׁל; וְהַכֹּל מִשְׁל.

ט, רְאִיָּה לְדַבֵּר זֶה, שְׁנִבְיָא אֶחָד אֹמֵר שְׁרָאָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא "לְבוּשָׁה כְּתֹלַג חֲנֻרָה" (דניאל ז, ט), וְאַחַר רְאָהוּ "חֲמוּץ בְּגָדִים מְבֻצָּרָה" (ישעיה סג, א), וּמִשָּׁה רַבְּנֵי עֲצָמוֹ רְאָהוּ עַל הַיָּם כְּגִבּוֹר עוֹשֶׂה מִלְחָמָה, וּבְסִינַי פְּשִׁלִּיחַ צְבוּר עֲטוּף; לֹאֲמַר שְׁאִין לוֹ דְמוּת וְצוּרָה, אֶלָּא הַכֹּל בְּמִרְאֵה הַנְּבוּאָה וּבְמַחְזָה. וְאֶמְתַּת הַדְּבָר - אִין דַּעְתּוֹ שֶׁלְּאָדָם יְכוּלָה לְהַשְׁגִּיחַ וּלְחַקְרוֹ, וְזֶה הוּא שְׁאֲמַר הַכְּתוּב: "הַחֲקֵר אֲלוֹהֵי תִמְצָא, אִם עַד תִּכְלִית שְׂדֵי תִמְצָא?" (איוב א, ז).

הַרְי מִפְרֶשׂ בַּתּוֹרָה וּבִנְבִיאָה - הַהֲבֵנָה שֶׁה' אִינוֹ גוֹף אִינֵה פִרְשׁוֹת אֵלָּא דַבְרֵי ה' בַּתּוֹרָה עֲצָמָה וּבִנְבוּאָה. וְאֵל מִי תִדְמִינִי וְאֲשׁוּהוֹ - אִין דַּבֵּר דוֹמָה לֵה; וְהַכֹּל כְּנֻיִין הֵן - בַּחֲלֻקוֹ הַרְאִשׁוֹן שֶׁל סֵפֶר "מורה הנבוכים", הַרְמַבְ"ם מְסַבֵּיר אֶת מִשְׁמַעוּתֵי הַעֲמוּקוֹת שֶׁל הַמוֹנָחִים הַלְלוֹ וְדוֹמִיָּהֵם. שְׁנוֹתַי בְּרַק חֲרָבִי - אֶחָד וְאֵלֶּשׁ אֶת חֲרָבִי עַד שֶׁתִּבְרִיק. לְבוּשָׁה כְּתֹלַג חֲנֻר - לְבוּשׁוֹ כְּשֶׁלַּג לִבָּן. חֲמוּץ בְּגָדִים מְבֻצָּרָה - שֶׁבִגְדֵי אֲדוּמִים (כַּחמוּץ יין, שֶׁהוּא אֲדוּם) בַּעַת שֶׁהוּא חוֹזֵר מִמְלַחְמָתוֹ בְּבִנֵי אֲדוּם שְׁבַעֵיר בַּצָּרָה. רְאָהוּ עַל הַיָּם כְּגִבּוֹר עוֹשֶׂה מִלְחָמָה - לְאַחַר טְבִיעַת הַמִּצְרַיִם בֵּים סוּף (שְׁמוֹת טו, א). וּבְסִינַי פְּשִׁלִּיחַ צְבוּר עֲטוּף - מִדְרֵשׁ עַל הַפְּסוּק "וַיַּעֲבֵר ה' עַל פְּנֵי וַיִּקְרָא" וְכו' (שְׁמוֹת לד, ו; בְּבִלִי רֵאשׁ הַשְּׁנָה יב, ב). בְּמִרְאֵה הַנְּבוּאָה וּבְמַחְזָה - מִיָּלִים נִרְדְּפוֹת (מו"ב, מא). אִם עַד תִּכְלִית שְׂדֵי תִמְצָא - הֵאֵם אֶתְהָ מִבִּין אֶת מֵהוּת ה' עַד תּוֹם.